

KULTURHISTORISK INVENTERING AV NÄSOMRÅDET I SUNDOM

Vasa webmap, karta över området.

ÖSTERBOTTENS MUSEUM

SUSANNE ÖST 2010

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	SID
INLEDNING	3
Område, metod och material	4
HISTORISK BAKGRUND	5
Näset	6
Den första eldstriden	14
En anmärkningsvärd person – Edvin Sundquist	14
Svartöns skeppsvarv	16
BYGGNADERNA	19
Gårdarna på Näset	19
Päiväranta	24
Båthusen	25
Villorna	29
Karta och lista över objekten	33
KÄLLOR OCH LITTERATUR	40

INLEDNING

Hösten 2010 inleddes en kulturhistorisk inventering av Näsetområdet. Inventeringsarbetet, som inkluderar skrivandet av en rapport, slutfördes inom dethär året 2010. Syftet med inventeringen är att göra en kulturhistorisk kartläggning av byggnadsbeståndet och miljön och att göra uppgifterna tillgängliga för de instanser som kan ha nytta av dem.

Inventeringen av byggnadskultur blev mera enhetlig efter att Museiverket i Finland utgivit enhetliga blanketter och direktiv år 1979. På dethär sättet ville man göra det möjligt att åstadkomma enhetliga riksomfattande listor på byggnadskulturen i Finland. Själva inventeringsarbetet sköttes från landskapsmuseerna. Efter att inventeringen gjorts på pappersblanketter under en längre tid har metoderna utvecklats så att man numera använder dataprogram, digitalbilder och internet i allt större grad.

Den kulturhistoriska inventeringen av byggnadskulturen har bl.a. som uppgift att påvisa områdets och de enskilda objektens kulturhistoriska värde, arkitektoniskt, byggnadshistoriskt, historiskt eller miljömässigt vilket ger riktlinjer vid områdets planering. En god inventering ger en möjligast klar bild av den inventerade kulturmiljöns historia och bevarade särdrag. Inventeringen presenterar redan existerande kunskap om området och brister i kunskapen och behovet av tilläggsutredningar.

Inventeringar av byggnadskultur betjänar i första hand planeringen av markanvändningen. De tjänar som belysande utredningar i frågor gällande bevarandet av kulturmiljöer. Inventeringarna vill dessutom öka den lokala befolkningens kunskap och engagemang i bevarandet av kulturmiljöer.

Ett visst tryck på Näsetområdet i Yttersundom har uppkommit genom frågan om dragandet av en hamnförbindelse genom området. Ett projekt för en hamnväg genom Sundom till Vasklot har planerats av Talentek och våren 2010 har man presenterat olika alternativa dragningar för hamnvägen. En vägförbindelse genom Näset skulle ohjälpligt förändra områdets kulturhistoriska betydelse.

Rapporten vill framhålla det unika i miljön runt Näset, därifrån bl.a. båttrafiken till och från Vasa ägt rum och där det förekommit ett rikt fiske med en unik hamnmiljö med flertalet båthus och en väldokumenterad lokalhistoria. Området har även en livaktig lokalförening, Näsföreningen, som uppehåller hamnens utseende och som genom sin aktivitet slår vakt om områdets historiska betydelse.

I en rapport som den här finns endast plats för att kort redogöra för områdets och objektens historia. För en grundligare redogörelse hänvisas till citerade källor och litteratur.

Område, metod och material

Inventeringsområdet utgörs av Näsetområdet i Sundom och villaområdet väster- och österom Näset, vid Svartön och Vaderskatvägen, Böljansvägen, Kalles viken, Sjögrundet och Hästholmen.

Rapporten baserar sig till stor del på tidigare inventeringsmaterial. Byggnadsbeståndet i Sundom har inventerats av Österbottens museum under åren 1996-2002. Näset var det huvudsakliga inventeringsområdet år 2000. I den inventeringen ingick trettio inventeringsobjekt, varav 16 låg vid Näsetvägen, fyra vid Bolåkersvägen, fyra vid Kråknäsvägen och resten vid de andra avtagsvägarna. Inventeringarna gjordes då av Einar Ekström, Heli Niemi, Sun Lin, Marika Virkkala och Kaj Höglund. I 1999 års inventering ingick också tre gårdar från Näsetområdet.

Höstens inventeringsarbete har utökat inventeringen på Näset till att omfatta även villor och båthus vid stränderna och Svartöns båtvarv och Slippen.

Inventeringsarbetet har försvårats av att det har varit svårt att hitta exakta uppgifter om byggnadsår, särskilt gällande villabebyggelsen. Det finns endast ett fåtal ritningar över byggnaderna vid Vasa stads byggnadstillsyn.

Inventeringsmaterialet har införts i Kioski-inventeringsprogrammet på nätet. Byggnaderna har fotograferats med digitalkamera och bilderna har införts i programmet. Användarrättigheter till Kioski-programmet kan fås från ELY-centralen.

Flera lokalbor har varit behjälpliga vid materialinsamlingen. Ett särskilt tack förtjänar Christina Bexar, Helena Jern, Bror Sundholm, Marita Bagge, Berndt och Mabel Nyberg och Bjarne Blomfeldt. Sundom bygdeförenings fotografier är ovärderliga källor som belyser områdets historia.

Sundom bygdeförening har dessutom utgivit sin publikation Murmursunds allehanda med början från år 1953, vilken berättar om Sundom bys historia ur Sundombons eget perspektiv. Rapporten vill lyfta fram de historiska händelser och personer som direkt berör Näsetområdet.

I slutet av rapporten finns en lista över alla inventerade byggnader. De är försedda med en värdering. B – byggnadshistoriskt värdefullt objekt, H – historiskt värdefullt objekt och/eller M – objekt som har miljövärde. I vissa fall ingår rekommendationer såsom Sr – byggnad som bör skyddas eller /s område som bör skyddas. Objekten är numrerade och är insatta på en karta. Värderingarna av objekten och rekommendationerna är gjorda i en grupp sammansatt av Österbottens museums byggnadsforskare Anne Majaneva-Virkola och regionmuseiforskare Kaj Höglund, samt undertecknad.

HISTORISK BAKGRUND

Sundoms historia behandlas i Sundoms historia I av Kurt Jern. Här kan vi läsa att Murmursund, som Sundom då hette, nämns för första gången på 1400-talet. I mitten av 1500-talet registrerade kronofogdarna två Sundombyar, Murmursund och Kålsö. De huvudsakliga näringarna var jordbruk och fiske, Sundomborna deltog också i säljakt.

Ovan. Detalj av Finlands ekonomiska karta. Upprättad av Lantmäteristyrelsen 1913, Rättad 1923. Blad VIII:3 Vasa. Helsinki 1923. Här ser vi bl.a. den utprickade båtfarleden till Vasa och att Svartön var en skild ö ännu vid den tiden.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2077253>

Sundomborna idkade även handel med Stockholm och för att kunna betala skatt i pengar, var man tvungen att byta till sig smör, sältran och fisk mot pengar. Man kunde idka handel vid handelsplatsen i Mussor men seglade också själva till Stockholm. Krigen som det svenska riket var inblandat i påverkade också vårt land genom höjda skatter och extra pålagor. Eftersom beroendet av jordbruket var stort kunde följderna av dåliga skördar vara fatala. Missväxtåren i mitten av 1690-talet orsakade en stor hungerkatastrof. Det var inte bara svälten utan också epidemiska sjukdomar som spreds av tiggare. I Sundom dog vid den här tiden sammanlagt 32 vuxna och 19 barn.

Sundom indelas i Översundom och Yttersundom. I Yttersundom där Näset ingår fanns år 1704 följande hemman: Staffans, Båtmästar, Falk, Petalax, Hårtans, Östergård, Huggar, Backholm, Berg, Sund och Björs. Storskiftet genomfördes i Sundom 1755-56 av Jonas Cajanus. Vid storskiftet i Sundom bildades 15 hemmansnummer i Översundom och 11 hemmansnummer i Yttersundom. På många hemman bodde flera familjer. Ett nyskifte påbörjades år 1956. Nyskiftet fastställdes 1985.

Näset

Vid Näset finns ett minnesmärke, som restes här den 9 juli 1989. Texten på minnesmärket säger: "Rest år 1989 till minnet av passagerartrafiken Sundom-Vasa samt fiske och handel". Det är alltså dessa tre faktorer som särskilt kännetecknar Näset. I Sundom historia I kan vi läsa om fisket, såsom det är beskrivet av K.A. och Bertel Bäckström.

Näsbacken.

Foto från bildpärm: "Näset, Bjarne Bäckmans och övriga bilder från 1940- 60-talet, 17 juli 2010", Michael Borg.

Fisket har varit en av de mest betydelsefulla näringarna i Sundom. Redan tidigt användes en slags primitiva ryssjor, som användes närmare stränderna. Längre ut användes skötar för strömmingsfiske. Strömmingsfiske med ryssjor har förekommit ända sedan början av seklet. Strömmingsryssjorna var till en början av bomull och senare nylon. Trålfisket startade år 1961 men upphörde redan mot slutet av 1960-talet. Strömming hade fångats med skötar, ryssjor och trål och även med sillnät om vintern, fisket med sillnät bedrevs redan före kriget och därefter tills vinternotdragningen började år 1953. Förut var noten ett allmänt fiskeredskap i Sundom. Vanligen var det två familjer som "var i bolag" om en not. På våren drog man not efter strömming och på höstsidan efter fjällfisk. Vårfisket med not pågick under 1920- och 30-talen på Stadsfjärdens norra del, utanför Wickströms motorfabrik. Ibland fick man hela båtlastar med fångst. På hösten hade noten en större maskvidd.

Fisket med vinternot startade år 1953 med ett notlag. Sedan bildades snabbt nya notlag, redan 1954 tillkom fyra nya lag. För att inte konkurrera sinsemellan beslöt notfiskarna att gå samman i ett bolag. Sammanlagt uppgick medlemmarna i laget till ett sjuttiototal personer, ett lag valde att stanna utanför. Fiske med vinternot bedrevs ännu 1958 men fångsterna var oregelbundna.

Förutom strömmingen har man fiskat sik. Siken har främst fiskats med nät men också med ryssjor. Numera är nätfisket det vanligaste fiskesättet sedan nylonet har kommit in som material. I övrigt har man fiskat gädda, lake, abborre och braxen.

T.v. interiör från båthus på Näset.

Fisket i Sundom har således varit flitigt och bl.a. Sundomböcklingen är ett känt begrepp. Den har troligtvis blivit känd genom torghandeln i Vasa, där Sundomborna genom tiderna har sålt sin fångst.

Närheten till vattnet har gjort Näset till en central plats för fiske och hamnen har blivit en utgångspunkt för båttrafiken till och från Vasa.

Verkfiske har också förekommit i Sundom. Ett ställe för verkfiske fanns i utfallsdiket mellan Näsbacken och Bexars område. Se foto nedan.

Förutom båthus fanns på Skatan 1887: ett lider, en sten som kallades storstenen, en lada, som kallades ´Gomoras ledon` (gudmors ladan) eller ´Fasteras ledon`, samt en kajuta. Kajutan kom ursprungligen från ett segelfartyg, där den tjänat som skans.

Kajutan hämtades från Furuskär o byggnaden fanns på Skatan redan före 1887. Kajutan ägdes då av en syster till Karl-Johan Dahlström. Senare köptes kajutan av handlanden Wisén från Vasa. Kajutan blev senare flyttad till Wiséns villaområde – nuvarande ägare Hajitaheri, Kyrkoherde Sandström från Vasa bodde där en del somrar. Då Kajutan flyttades uppbevarades den en tid vid hembygdsmuseét i Sundom och flyttades sedan till Vasa sjöhistoriska museum.

”Hästparkerings” på Näsbacken.

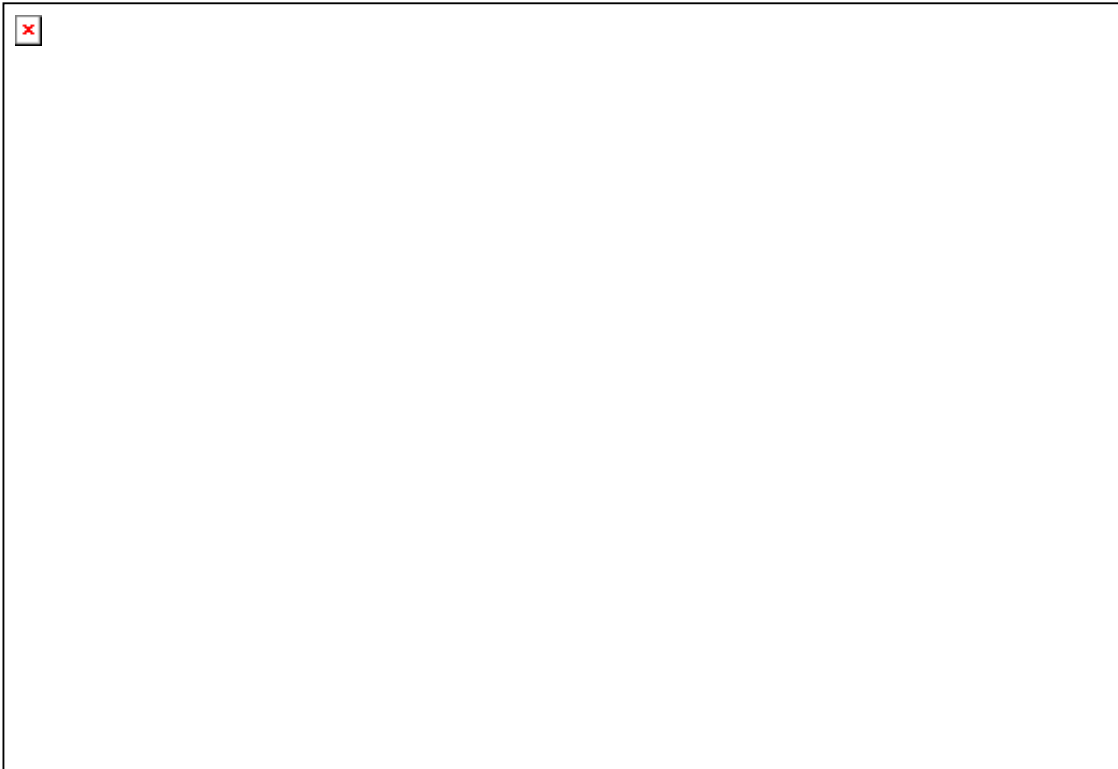
Foto: skannad bild ur Bildpärm, ”Näset, Bjarne Bäckmans och övriga bilder från 1940- och 60-talet”, 17 juli 2010, Michael Borg.

Hamnen vid Näset utgjorde tidigare ett viktigt centrum för kommunikationen till och från Vasa. Härifrån gick *båttrafiken*. I början sköttes trafiken av mindre båtar, det var främst obesuttna som ägde de s.k. stadsbåtarna och de fick en inkomst från trafiken. Resan kostade 5 penni tur och retur. Båten roddes vanligtvis om det inte blåste så att man kunde segla. På 1800-talet och i början av 1900-talet var det bara kvinnliga skeppare. Anna Ulla Huggar (Ann-Ull) seglade längsta tiden på linjen. Hon slet ut fyra båtar. (Sundoms historia I, s. 247 ff)

Från år 1906 förändrades passagerartrafiken radikalt, när man började använda sig av motordrivna båtar. Restiden förkortades då till 20 minuter från att den tidigare rört sig om ca två timmar. Den första båten hette Tafik och den drevs med ånga. Den här båten började sedan följande sommar trafikera mellan Munsmo och Vasa. Den följande båten som också var ångdriven hette Eos. Eos började trafikera år 1907. Båten tvångsinlöstes av ryssarna år 1916 och torde senare ha flyttats till Svarta havet. Freja började trafikera år 1912 och den hade två 12 hästkrafters Wickströmsmotorer som drivkraft. Den här båten tvångsinlöstes också av ryssarna och båtens senare öde är okänt. (Sundoms historia I, s. 250)

Båten Eos byggdes 1917 av Sundombor. Båten ägdes av Sundom Motorbåtsandelslag, den här båten brann två gånger. Båten låg flera år vid Näsbyggan och sedan vid slipen tills den ombyggdes och började trafikera på nytt. Båten Lea gick i trafik i mitten på 1920-talet. Den körde också folk till Vasklot. Båten såldes senare till Munsmo. En båt som hette Rex hade kultändarmotor. Båten Böljan byggdes i Munsmo och den köptes 1926 och såldes till Munsmo år 1933. Nästa Böljan var den första järnbåten som började trafikera mellan Sundom och Vasa. Den var byggd i Nyslott 1931. Till en början hade båten en Wickströmsmotor men den byttes senare till en dieselmotor. Resan tog 20 minuter mellan Näset och Vasa. År 1933 bildades Sundom Trafik Ab. Samtidigt köptes en buss som gick mellan Långnäset och Näset till varje båttur. Somliga vintrar körde bussen över Stadsfjärden om isarna var starka. (Sundoms historia I, s. 250 ff)

Sundom Trafik Ab:s första buss utanför "Ischtjes" i Trekanten i övre byn.
Fr.v. chauffören August Herlin, Gunhild Häggqvist, brodern Leo Häggqvist och Inge Jåfs. Foto:
Sundom bygdeförenings r.f. arkiv.

Böljan. Foto: Sundom Bygdeförenings r.f. arkiv.

Kusten (senare Böljan), köptes av Blombergs Stevedoring och byggdes om till
passagerarbåt. År 1967 upptogs båttrafiken med en båt som hette VA-SU och senare Bris.
Bris slutade trafikera 1975, då båttrafiken mellan Sundom och Vasa upphörde och
Myrgrundsbron invigdes. (Sundoms historia I, s. 251 ff)

Invigningen av Myrgrundsbanken. Generaldirektör Martti Niskala klipper bandet assisterad av bitr. stadsdirektör Eilo Eriksson. Sundom bygdeförening r.f.:s arkiv.

Behovet av en regelbunden båttrafik till Vasa var således stort. Det behövdes transport till Vasa för torghandel, arbetsresor till Vasa, till kyrkan och för sommargästerna. Resorna gick till Fiskstranden och till Borgaren. Folk kom också långväga ifrån t.ex. från Malax och Petalax. De kom körande med häst och kärra och hade sina hästar stående på Näsbacken eller någon gårdsplan. På söndagskvällarna var det fullt med folk som skulle till Vasa och bland dessa fanns många ungdomar som skulle på bio. Båten gick två turer på söndagarna och ibland flera turer om biofilmen var bra. När det var två båtar som trafikerade var konkurrensen stor. Besättningen hade långa arbetsdagar med flera turer mellan Vasa och Sundom. På onsdagskvällarna körde båtarna en extra tur med folk till Päiväranta. Trafiken till och från Päiväranta var livlig, både onsdag och söndag och man kunde höra sången från Päiväranta till andra sidan sundet. (Sundoms historia I, s. 252)

Böljan lägger till vid fiskstranden i Vasa. Foto: Sundom bygdeförenings r.f. arkiv.

En större brygga med kantstenar och förtöjningsring uppfördes för att förbättra passagerartrafiken. Kantstenläggningen och förtöjningsringen finns fortfarande bevarade.

Foto: Kaj Höglund 24.8.2010.

Här låg båtslipen, eller Slippen, som är den lokala benämningen.

Båtarna drogs i land vid Slippen för reparation och förvaring.

Numera återstår endast vinschen. Foto: Kaj Höglund. 27.3.2009.

På Näsbacken fanns förutom båthusen två *butiker* och ett kafé. Den ena butiken, uppförd av Erik Backholm 1915-1920, revs i början av 1940. Den låg nära den nuvarande Väderskatsvägen.

Den här butiken uppfördes av Erik Backholm 1915-20 och revs i början av 1940-talet. Foto: Sundom Bygdeförenings r.f. arkiv.

Den andra butiken låg en bit högre upp. Området kallas i folkmun för "Famoras Kilin". Erik Svarvar (Forthas Erk) köpte området av Nässfarmor (Anna Lisa Jern) och byggde huset omkring 1890. Stugan hade han köpt från Petalax och den kom att inrymma strandbutiken. (Christian Bexar, 2010)

År 1938 köpte Fanny och Sandra Mitts butiken och fortsatte med handel och ett kafé, som var samlingsplats för byns ungdomar. Butiken hade en livlig verksamhet. Hit kom folk som skulle med båten och villabor som kom roende för att handla. Butiken upphörde 1969 och byggnaden revs 2008.

Interiör från strandbutiken ur Bildpärm, "Näset, Bjarne Bäckmans och övriga bilder från 1940- och 60-talet", 17 juli 2010, Michael Borg.

Den första eldstriden

De första skotten mellan skyddskåren och ryssarna sköts just här på Näset, vid Herrgåles, under natten mellan juldag och julannandag år 1917. Händelsen kallades senare för sundomkalabaliken och i samband med den här händelsen dog tre ryssar och en blev sårad och andra flydde till Vasa. Ingen Sundombo sårades. (Murmursunds Allehanda, 1965, s. 77)

Foto: Herrgåles. 6.10.2010. Den näst äldsta gården på Näset. Uppförd 1798.

Bakgrunden till skärmytslingen låg i att ryssarna hade en postering om cirka åtta man i Sundom och på juldagskvällen höll skyddskåren möte i ungdomslokalen. En del av skyddskåristerna skulle föra en släde lastad med vapen till Vasa. Vid Herrgåles stötte några av skyddskåristerna ihop med ett par ryska soldater och en eldstrid utbröt. Slutresultatet av dethär mötet var således tragiskt genom att tre ryska soldater dog och en blev sårad. En bidragande orsak till spänningen var också att ryssarna dödat en bonde i Toby kvällen innan. Ryssarna kom sedan till Sundom för att söka de skyldiga men utan framgång. ("Här stod första striden", Vasabladet, 6 december 1917)

En anmärkningsvärd person – Edvin Sundquist

I Murmursunds Allehanda 1964 kan vi läsa om en annan intressant historisk händelse som inbegripit en Näsbo, nämligen den minnesvärda midsommarnatten 1916, då Edvin Sundqvist, veterinär Laurell från Nykarleby och handelsresanden Herbert Manns från Vasa frigavs från fängelset i Vasa.

Sundombon Erik Sundquist arbetade aktivt för ett självständigt Finland genom att värva medlemmar till den tyska jägarbataljonen. En vacker vårvinterdag blev han då tillfångatagen och satt i fängelse i Vasa. Man beslöt då att frita fångarna. De som var inblandade i fritagningen var Edvin Sundquists bror Hugo Sundquist, ingenjör Fredrik Wikman, Ernst

August Mitts och Karl Forsman och fängelsedirektören Boije. Planen var att Leander Enholm på midsommarnatten 1916 klockan 12 skulle föra fångarna ner till fängelsegården, därifrån skulle fångarna ta sig över planket mot stranden, hoppa i båten, och sedan köra med full fräs rakt västerut. Flykten lyckades, trots att allt inte gick riktigt planenligt och Edvin Sundquist blev således frigiven. (Murmursunds Allehanda 1964, s. 34 ff, "En oförgätlig midsommarnatt", Ernst Aug. Mitts)

Huset vid
Näsåkersvägen 12
syns mitt i bilden. På
byggnaden finns
minnesplattan över
Edvin Sundquist.
Foto: Pictometry.

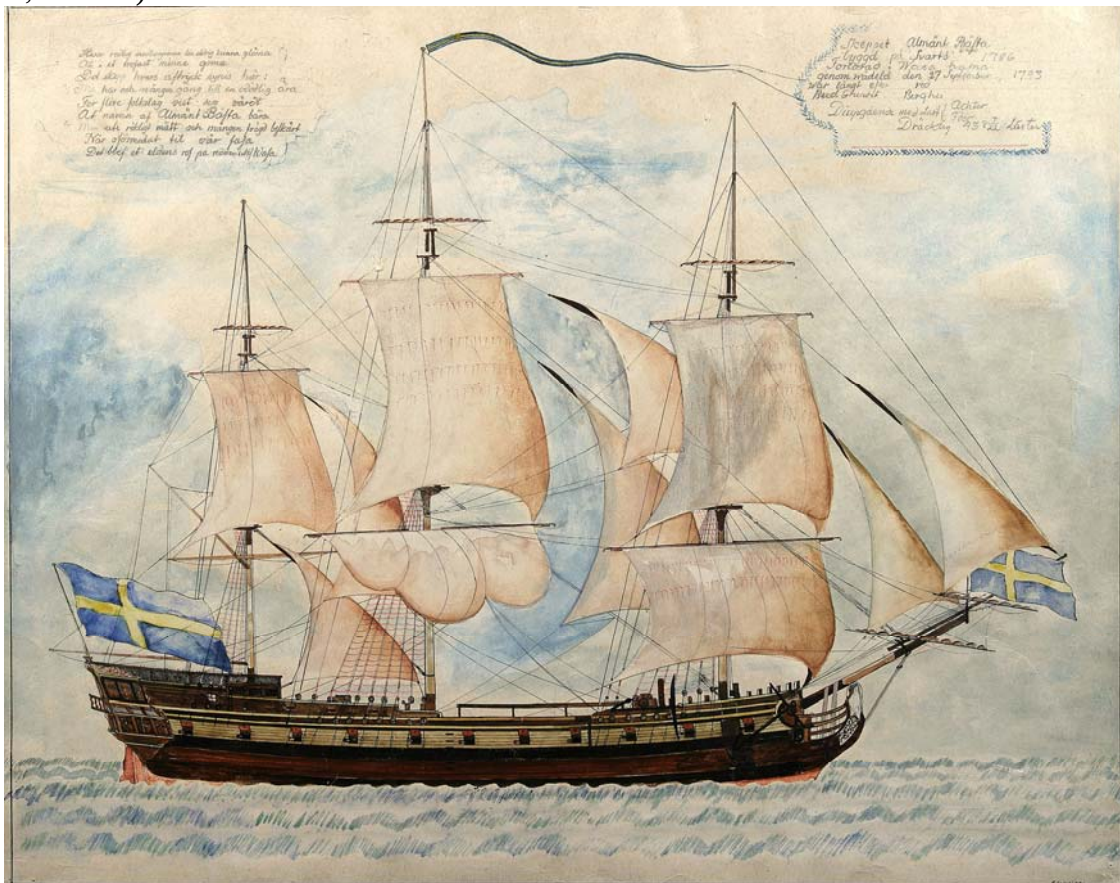
För att hylla minnet av Edvin Sundquist fästes en minnesplatta på väggen av hans barndomshem på Näset i Sundom år 1996. På minnesplattan står texten: "Edvin Sundquist (1885-1962) barndomshem, Chefredaktör för Vasabladet 1913-1962, legendarisk tidningsman, socialradikal, frisinnad patriot".

Sundquist var en anmärkningsvärd person, född och uppvuxen på Näset i Sundom. Han engagerade sig i grundandet av Sundom ungdomsförening, jägarrörelsen, kampen mot förryskning, äktfinskhet och nazism och arbetade länge på Vasabladet (chefredaktör 1913-1962). Edvin Sundquist var även fängslad två månader under sommaren 1941 p.g.a. en artikel i Vbl som ansågs ha förolämpat Adolf Hitler. Han blev dock frigiven efter tio veckor (Murmursunds Allehanda, 1996, s. 8-18)

Svartöns skeppsvarv

Omkring hälften av de fartyg som vasaborna lät uppföra under den gustavianska tiden timrades på stadens egna varv eller i närbelägna socknar. Det viktigaste varvet låg på Svartön på andra sidan stadsfjärden. Det ägdes gemensamt av handelsmännen Abraham Falander, Karl Calamnius, Herman Höckert, Erik Björk, Gabriel Sinus, Anders Holmberg, Petter Niklas Widmark, Henrik Malander, Jakob Ganander och Johan Samuel Neuman. På Svartö byggdes det största fartyget i Vasa, Allmänna Bästas och flera andra rätt stora skepp, såsom briggen Contenance och skeppet Industri, möjligen också skeppet Österbotten om 110 läster och fregatten Gustav Adolf om 188 läster, vilka båda angavs vara byggda invid staden. (Vasa stads historia II, s 392)

Skeppsvarvet på Svartö kan ha varit i verksamhet redan på 1600-talet, och dess verksamhet upphörde under 1800-talets förra hälft. Här uppfördes bl.a. det överlägset dyraste fartyget i Vasa, nämligen den stora fregatten Allmänna Bästas. Skeppsredare var Abraham Falander och fregatten uppfördes under åren 1782-1786. Abraham Falander var tvungen att investera hela sin förmögenhet i byggandet av fartyget. (Vasa stads historia II, s 402 ff)

Österbottens museums arkiv, fartygsmålaren E Candikas kopia av en akvarellerad bild av fregatten Allmänna Bästas. foto: Erkki Salminen.

Allmänna Bästas lämnade hösten 1786 Vasa med en besättning på nära fyrtio man. Första destination var Cadiz i Spanien och fartyget var en god seglare. Falander kom att nästan uteslutande nyttja fartyget i fraktfart. Senhösten 1787 förde kaptenen Jonas Bolin fregatten tillbaka till Stockholm där man förtullade ettusen tunnor salt för Vasa stads

räkning. Fregatten var i trafik i sju år. Hösten 1793 fick vasaborna se sin stolthet, Allmänna Bästa, brinna upp. (Vasa stads historia, II, s 424)

Stadens stolthet, fregatten Allmänna Bästa, brann till vrak i Brändö hamn år 1793. Den 26 september var endast vaktmanskapet kvar ombord på Allmänna Bästa. Vid elva-tolv-tiden bröt elden ut på fartyget och vid femtiden på morgonen var fartyget avbränt ned till vattenlinjen. En hård nordvästlig storm försvårade släckningsarbetet, och intet stod att göra. Vraket drev mot Brändö stranden, där det med saltlasten gick till botten. Den 10 maj 1794 konstaterades inför rådsturätten att största delen av besättningen varit berusad, då Allmänna Bästa anlände till Vasa och pga konflikter mellan besättningen och Falander kan det ha varit fråga om mordbrand. (Vasa stads historia II, s 434)

Numera syns det stenläggningar, en ugn, ristningar i stenarna, en brunn och även begravnade människor på skeppsvarvsområdet, dessutom finns här råstenen mellan Vasa och Sundom vattenområden. Varvsområdet har klassats som en fast fornlämning och är fredad enligt första fredningsklassen, se Museiverkets lista "muinaijsjäännösrekisteri". En på området bevarad ugn och andra stenläggningar.

Foto: Kaj Höglund, 9.6.2006.

Tidigare var Svartön en isolerad ö men p.g.a. landhöjningen har den efterhand förenats med fastlandet.

På kartan från år 1808 kan vi se Svartön som en isolerad holme. Se nedan.

En karta över *Belägenheten omkring Wasa stad* utgiven av N. G. Werming 1808. Österbottens museums arkiv, foto Susanne Öst.

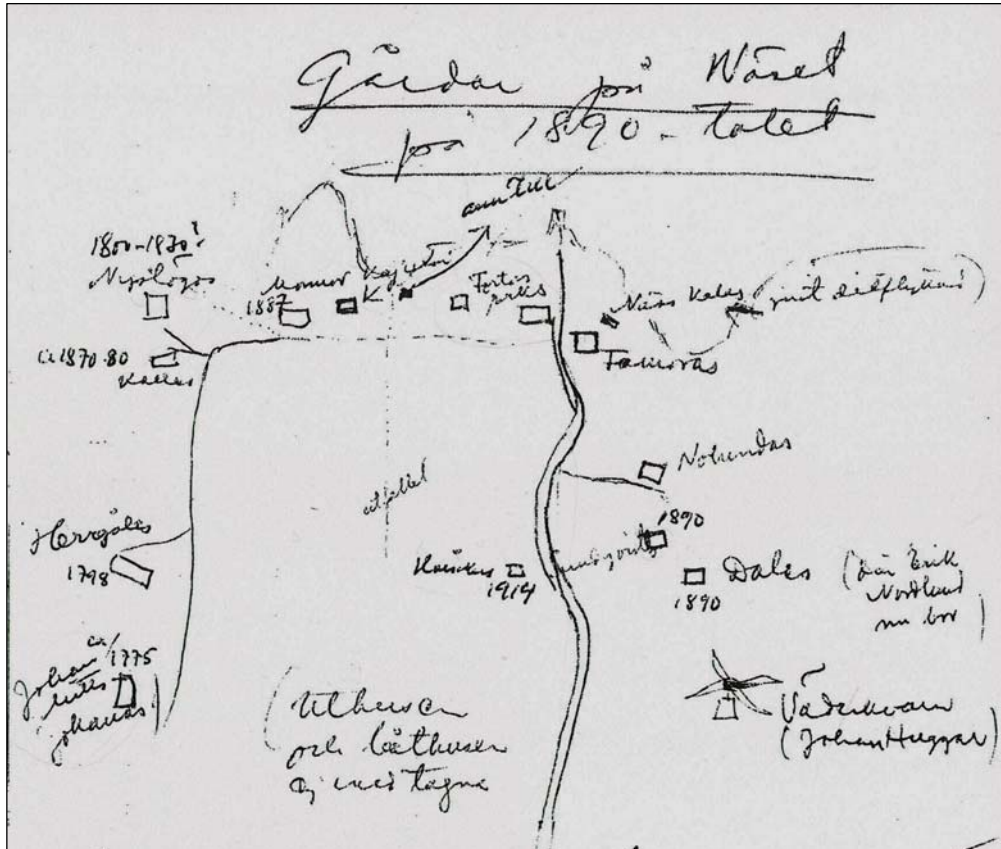
På Svartö finns troligen även kyrksilvret nergrävt eftersom det talas om att kyrkoherden grävde ner det där för att rädda det undan ryssarna 1808-09. Trots att många gjort eftersökningar, har man inte lyckats hitta det. (Finlands svenska folkdiktning, II, sägner, 2, historiska sägner, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, s. 179)

I Murmursunds allehanda kan vi läsa om Svartöns tillstånd omkring 1880-talet att den norra delen av Svartön var alldeles kalhuggen och att man dessutom kalhuggit ett brett bälte genom hela ön. Vid denna tid fanns det endast två villor på Svartön. Båda två var belägna på öns nordöstra sida. I den ena bodde läraren vid finska lycéets mag. Cajander och i den andra bodde två äldre damer. (Murmursunds Allehanda, Nr 13, s. 41)

BYGGNADERNA

Den bebyggda miljön på Näset, dess historia och de intressantaste objekten och miljöhelheterna presenteras nedan.

Gårdarna på Näset

Kopierad kartsnitt från anteckningsbok som tillhört Lars Bexar "Anteckningar om gångna tider".

Bebyggelsen i slutet av 1800-talet på Näset var enligt Lars Bexars "Anteckningar om gångna tider", som nedtecknats i slutet av 1940-talet efter mormor Anna Lisa Mitts skildringar följande:

1860-70-talet

1. Liten torpstuga (Abraham Mitts), Nystögs eller Huggares
2. Herrgåles (finns kvar idag)
3. Johanas, samt de små gårdarna runt omkring huvudgården, (huvudgården är bevarad)
4. Kalles stuga (finns kvar)
5. Kajutan på Skatan (endast stenfoten finns kvar)
6. Näss Erks lilla stuga på Skatan
7. Farmoras (Nässfarmoras)

På 1880-talet tillkom:

1. Nordlunds gård (Nolundas), nedanför f.d. Isak och Maj Bäckströms gård
2. Nesslers gamla stuga vid Näss
3. Anna-Lisa och Fredrik Mitts stuga på Skatan (bevarad)
4. Fortas Erks mindre och större stuga, varav den ena var strandbutiken som revs för ett år sedan

På 1890-talet tillkom

1. Dahles (Verner Nordlunds stuga)
2. Näss Kalas (stenfoten bevarad)

Vid storskiftet i Sundom delades byn i Övre och Yttre Sundom. Vid storskiftet tillkom bl.a. hemanet Mitts nr 11. De äldsta gårdarna på Näset, Johanas och Herrgåles finns på detta hemman. Johanas var stamgård på Mitts hemman Nr 11 i Yttre Sundom och därefter byggdes gården vid Herrgåles. Johanas kallas också Näss-Gustes. (Bexar, 2010)

Foto: Johanas eller Näss-Gustes, den äldsta gården på Näset. Den uppfördes omkring 1775.

Foto nedan: Herrgåles. Pictometry.

Den näst äldsta gården på Näset är Herrgåles. Gården uppfördes 1798 och är fortfarande välbevarad. Mangården ingår som en del i en fin helhet och i gårdshelheten ingår ett

gammalt fähus och ett loft som är av samma ålder som mangården. Loftet är det enda bevarade fristående loftet i byn och det har väggfasta timrade sängar. Gården har också sin plats i frihetskrigets historia, se ovan "Den första eldstriden".

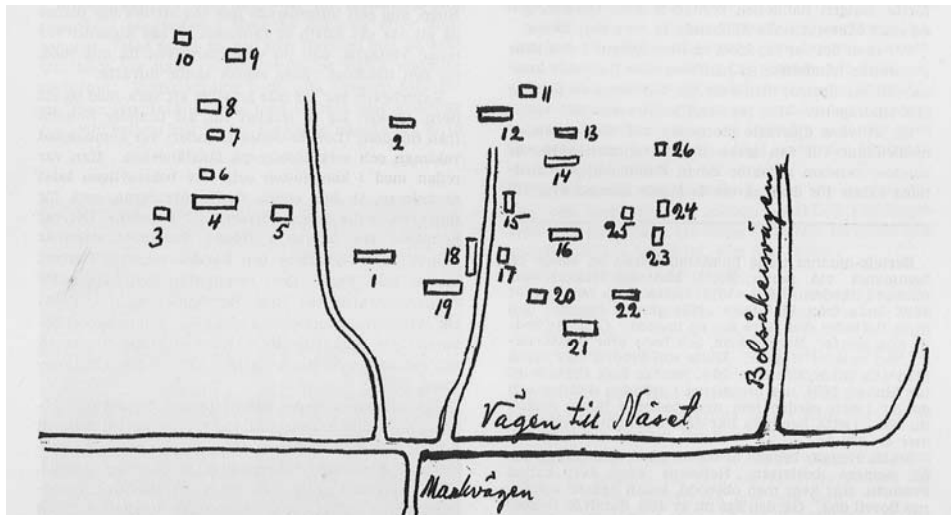
Bevarade miljöer är t.ex. gårdarna vid Näsvägen 256 och 258 och miljön vid Östergränden, Näsvägen 99, Näsvägen 265 a, Kråknäsvägen 61, Näsvägen 216 och Näsvägen 269.

Näsvägen 256 och 258. Foto: Pictometry.

Vid Östergränden fanns tidigare två hemmansnummer, Berg nr 9 och Huggar nr 10. Här fanns tidigare ett 20-tal bebodda gårdar, nu återstår endast fem, tre bebodda och två tomma.

I Murmursunds allehanda 1964 fanns ovanstående skiss över Östergränden från förr.

Övriga bevarade gårdsmiljöer är t.ex. gårdsgruppen vid Kråknäsvägen 61. Foto: Sundom bygdeförenings arkiv.

En annan intressant byggnad är Boijes villa, numera Ståhls villa. Byggnaden är flyttad hit från Malax av Hugo och Sofia Boij. Parets dotter hette Astrid Sofia och hon var den nuvarande ägarens mamma. Villan är från början en bondstuga från Malax, rumsindelningen är original. En stor veranda har tillbyggt. På gården finns en 70 år gammal lektuga. Astrid Sofia gifte sig med Paul Ragnvald Ståhl som gav villan dess namn. Pappan hade Ståhls café i Hartmans hus. På villan fanns den första radioapparaten och människorna skockades här på söndagen för att lyssna på gudstjänst. På tomten finns också en gästbyggnad som är av samma ålder, det inre rummet i stock har flyttats hit.

Skatan kallas området där Christina och Helena Bexars hus med tillhörande bastu och bod är belägna. Vid stranden finns två båthus. Här fanns, enligt gamla sägner en liten stuga som uppförts av en person vid namn Näss Erk (Erik Mitts) omkring år 1830. Byggnaden skall ha stått ungefär på samma plats där huset nu står, men en aning närmare vägen. Förutom dessa byggnader fanns här tidigare en lada som kallades "Gomoras ledon" eller "Fasteras Ledon", ett lider och en kajuta. Kajutans stenfot finns ännu kvar. (Christine Bexar, 2010)

Bexars hus, eller "Lärares" är en byggnad, som uppförts år 1887 av Karl Fredrik Mitts och hans hustru Anna Lisa Mitts. Stugan har förstörats år 1945. I början var byggnaden ofodrad och rödmålad och taket var täckt av pärtor istället för plåt. På tomten finns en bod från Munsmo och en bastu från Terjärv.

Här bodde bl.a. folkskolläraren Anna Lisa Mitts` svärson, folkskolläraren Johan Edvard Bexar som utförde sin livsgärning som lärare och föreståndare för folkskolan i Sundom. Länsrådet Lars Verner Eugén Bexar medverkade till grundandet av Sundom bygdeförening, och tidskriften Murmursunds Allehanda samt fungerade som föreningens ordförande och ansvarig redaktör för tidskriften fram till sitt fränfälle.

Här vid Näset finns några enskilda byggnader, som är historiskt intressanta p.g.a. att de tjänat som välbevarade representanter för en byggnadstyp, sådana är t.ex. två f.d. soldattorp och en bod.

F.d. soldattorp vid Källströmsvägen 15 b.

F.d. soldattorp vid
Kråknäsvägen 12.

Bod vid Näsvägen 23.

Päiväranta

En byggnad med en intressant historia är sommarhemmet Päiväranta.

Päiväranta anskaffades av Vaasan Palosaaren Nuorten kristillinen yhdistys tillsammans med stadens kristna ungdomsförening år 1936. Villan köptes för 25 000 mk och villalägenheten gick under namnet Granberg.

År 1936 donerade handelsrådet Granberg en stor, fin, glasveranda till byggnaden. Villan målades och brädfodrades år 1938 och man började planera en ny bastu. Ritningarna beställdes av arkitekt Ortela. År 1939 gjorde man 27 utflykter hit och den nya bastun lockade besökare, Under nödåret, 1940, var man tvungen att minska på beställningarna pga försvårad trafik. År 1945 kunde sommarverksamheten starta först vid midsommaren när fartyget Böljan, som vanligtvis trafikerade mellan Vasa och Sundom, hade tagits i nytt bruk till grannlandet. År 1946 var det "Eos" som transporterade människorna över sundet. (VMA, Vaasan Palosaaren Nuorten kristillisen yhdistyksen arkisto)

Sommarhemmet Päiväranta ägs av Vaasan kaupungin kristillinen yhdistys och Vaasan suomalainen seurakunta tillsammans och har inte varit i användning sedan 1990-talet.

Bastun planerad av arkitekt Artturi Ortela.

Båthusen

Här på Näset fanns ett stort antal båthus, där fiskebragder och båtar förvarades. Båthusens antal var omkring 35 och av dessa återstår numera endast sju. Det kan idag vara svårt att föreställa sig att båthusen låg vid vattenbrynet eftersom landhöjningen gjort sitt och har flyttat dem en bit upp på land. De var i gemen timrade med långa knutar och med halmtak med trodor som höll halmen på plats, som vi kan se på nedanstående bild.

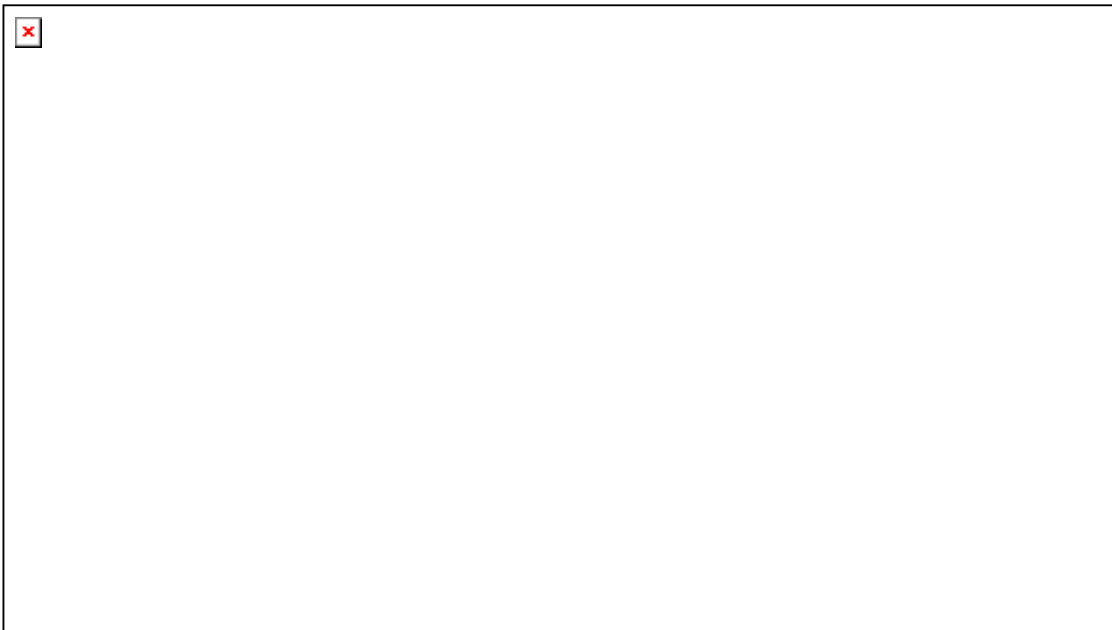

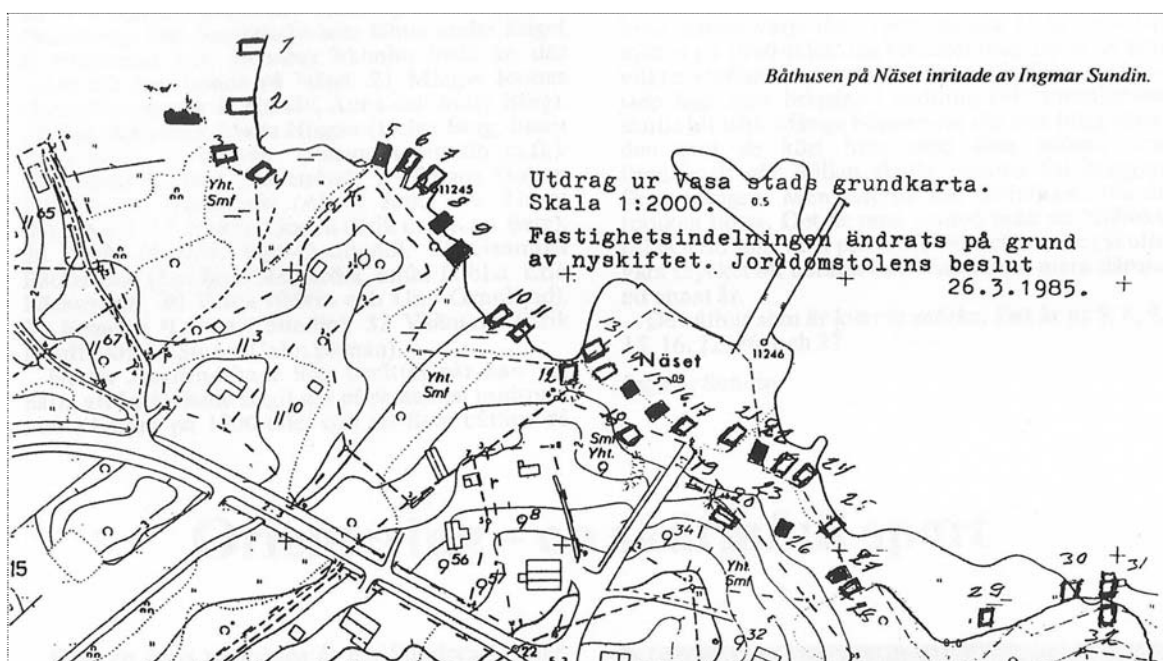
Foto: Sundom bygdeförenings arkiv.

Gavlarna till båthusen har ofta försetts med brädfodring för att skydda mot väder och vind och taken har senare bytts till mera lättskötta plåttak. Vid båhusen syns ännu stenlagda hamnar, se foto nedan. .

Murmursunds allehanda 1986 visar en lista på de båthus som funnits och fortfarande finns vid Näset. Till den här listan kan man göra kompletteringar (enligt Christina Bexar, baserad på anteckningar av Lars Bexar, gjorda i slutet av 1940-talet efter mormor Anna Lisa Mitts` utsagor). Båthus *nr 1* var Herrgåles båthus, Herrgåles är en av de äldsta gårdarna vid Näset, båhuset revs omkring 1933 och ägdes då av Maria Sandvik). Mellan *nr 1* och *2* på bilden fanns Dales Simsas båthus (Simon Huggars båthus). *Nr 2* var Gabbas och Påjkas (Axel Björs och Viktor Klemets m.fl). Det byggdes av Poikas och Gabbas Herman (Isak Björs tillsammans), rivet omkring 1957. *Nr 3* och *4* var två mindre båthus. *Nr 4* var Kalles båthus (Karl-Johan Dahlström).

Bild från Murmursunds Allehanda 1986, s 55, nedan, visar de gamla båthusens läge och antal. Numera återstår sju av dessa. De som bevarats är svärtade på bilden. *Nr 9* finns ej längre kvar.

På *Skatan* fanns tidigare sju båthus. *Skatan* heter den utskjutande udden mellan Kalles viken och Näsbyruggan. Numera återstår endast två av *Skatan*s båthus, på nedanstående ritning fanns ännu tre bevarade (de svärtade nr 5, 8 o 9). Där fanns förutom ovanstående nr 5-9, två båthus på västra sidan av *Skatan*, nämligen Kalles båthus eller lada och Johanas båthus. Kalles båthus (Kalle hette Gambäl Kalle eller Karl Dahlström –Mitts) fanns alltså här tidigare men flyttades senare till Kallesvikens västra strand av Gambäl Kalles son Karl-Johan Dahlström, (nr 3 på ritningen) när det blev för grunt vid *Skatan*. Båthuset revs omkring år 1933. Johanas båthus låg en bit ovanför Kalles båthus på *skatan*. (Johan var Kalles bror Johan Mitts, bonde på Johanas hemman).

Forthas båthuset nr 5, på *Skatan* ägdes på sin tid av Johan Erik Forth, senare av August Sundholm och Gunnar Sundholm. Härefter nuvarande ägare Thomas Sundholm. Båthuset är bevarat. Istjes båthus nr 6 på *Skatan*, ägdes tidigare av Jonas Båtmästars far, ägdes senare av fiskaren Erik Sundqvist (Edvin Sundqvists far) och ännu senare av August Berglund (Drikasin) och August Jern. Båthuset revs 1955. Faltjes (Falks) båthus nr 7 på *Skatan* ägdes av Faltjin (Isak Falk). Då Isak Falk flyttade till stan sålde han båthuset till Forthas Erk (Erik Svarvar). Senare revs detta båthus. Svennes båthus nr 8, på *Skatan*. Tidigare ägare har varit Herman Sundholm, (f. 1863, ovan nämnda August Sundholms tvillingbror). Det torde ha funnits en ägare före Herman Sundholm, uppgifter härom saknas. Ägare i samma släkt efter Herman Sundholm var Albert Sundholm. Nuvarande ägarna Christina Bexar och Helena Bexar köpte båthuset av Albert Sundholms arvingar. Båthuset är bevarat. Björkmannas båthuset nr 9 på *Skatan*. .P.g.a. det dåliga skicket kunde det inte bevaras, revs på 1990-talet.

Om de andra båthusen kan vi läsa i Murmursunds allehanda 1986. Nr 10 Simsas och Fases. Ann-Ull begagnade hamnen och hade sin båt vid samma båthus. Ann-Ull var en driftig kvinna som använde sin båt för att transportera folk till Vasa, roende eller seglande. Nr 11, Mattas (Karl Berg) båthus. Nr 12 är Härmanes (Erik Holmnäs), sålt åt Uno Granlund. Nr 13 Moijpe Villin (Vilhelm Ny). Nr 14, Backasin (Johannes Björs), far till Anna Bäckström och Lina Finne. Nr 15, Isakas, (Harald Bäckström), nuvarande ägare Bertel Bäckström. Detta hus finns kvar.

Nr 16; Ashtomatt – Matts Huggar, (Sundom Trafik), nuvarande ägare Lennart Sundin). Detta båthus finns också kvar. *Nr 17*, Bjöshes Isak (Nestor Åkerlind). *Nr 18*, Svennes Aug (August Sundholm), ett mindre hus på andra sidan bryggan. *Nr 19*, Ockoschas, boden torde ha varit Nedergårds från övre byn. *Nr 20*, Wettergrens magasin (sista ägare torde ha varit Holmberg). Detta båthus användes som fähus för karelares kor under kriget. Det användes också som fähus av Henning Ekholm när han bodde på Näset. *Nr 21*, Måijpe Joonas (Jonas Ny). *Nr 22*, Ashtomattas, Matts Huggar (Helga Berg), huset finns kvar, se nedan..

Nr 23, Baaves (Johannes Sundin m.fl.) *Nr 24*, Alfreas (Alfred Dahlström). *Nr 25*, Stogos (Johan Ekman). *Nr 26*, Nässkaalas (Albert Jerns arv). Huset finns kvar. *Nr 27*, Mattas Gostin (Erik och Karl Berg). *Nr 28*, Påttis (August Pått-Granlund). *Nr 29*, Gaambäl Bäckström (Jan-Isak Bäckström). *Nr 30*, Påttis (Edvin och Uno Granlund). *Nr 31*, Eemelas (Lennart Sundin). *Nr 32*, Väänäras (Erik Nordlund). *Nr 33*, Stogos (John Ekman).

Nedan båthus Nr 5, Forthas. Foto: Susanne Öst

Villor

Från Murmursunds allehanda får vi reda på att det ej fanns några sommarvillor på Näset på 1880-talet och att sommargästerna inte var många. En familj Jansson bodde i Tupp-Lisas "kajuta" på Skatan och därefter var familjen Wisén sommargäster i kajutan under många års tid. För övrigt fanns det sommargäster på Herrgåles, en av de äldsta gårdarna vid Bolåkersvägen. Sommargästerna var bl.a. fröknarna Ingman, fängelsepastor Nyman och assessor Boucht. (Nyberg 9.11.2010)

Foto: exempel på villor vid Sjögrundet, Hästholmen och Björnviken.

Rut Bexar berättar om 20-talets somrar (Murmursunds allehanda 1989, Nr 42) att de var mycket livliga och att alla som kunde avstå rum hyrde åt sommargäster. På grund av den förbättrade trafiken byggdes senare många villor på Svartön, Väderskatan och på andra sidan Kallesviken.

Strandbastun vid "Stolpes villa". Foto: Kaj Höglund 27.3.2009.

Dagens Sundombor kan berätta om vilka som tidigare hade sommarstugor t.ex. vid den västra sidan av fjärden med början norrifrån: Österberg, Sandvik, Näsman, direktör Eskola, Boktryckare Kaj Gröhn, Söder (förman på Vasklot), Malmis, Wisén, och Forsberg. Enges hade en villa som låg en bit in på land. (Nyberg 9.11.2010, Jern 11.11.2010)

Villaborna utgjorde också en betydande del av båttrafiken när de kom till sina villor på Näset. De försågs med mjölk från lokala bönder, t.ex. från Herrgåles och rodde till butiken för att köpa förnödenheter. (Nyberg 9.11.2010, Jern 11.11.2010)

Näsmans villa vid Sjögrundet.

Vid Väderskatvägen fanns, med början inifrån viken: Blomberg, Peltola, Björkqvist, Polviander och Kjellbergs. Björkqvists villa är numera riven. (Nyberg 9.11.2010, Jern 11.11.2010)

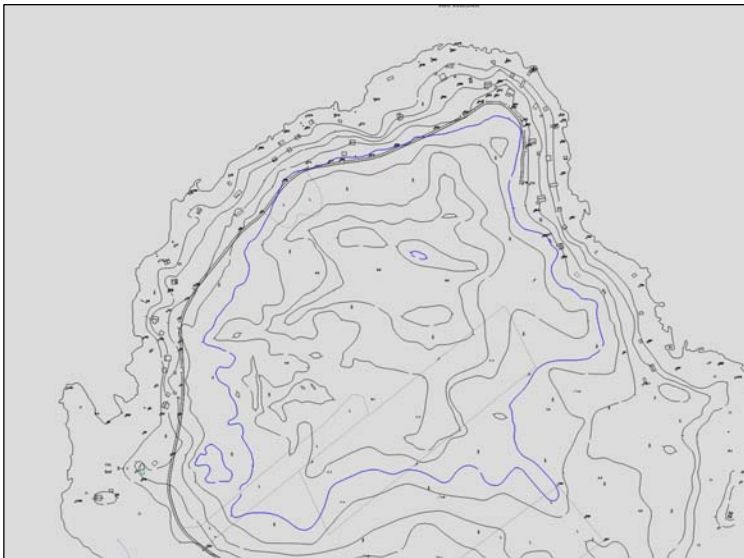

Foto: Villor vid Väderskatsvägen.

Vid "Polvianders villa" finns även en jordkällare. Se nedan.

På Svartön fanns i slutet av 1880-talet endast två villor. Båda två var belägna på öns nordöstra sida. I den ena bodde läraren vid finska lycéet mag. Cajander och i den andra bodde två äldre damer. (Murmursunds Allehanda, Nr 13, s. 41)

När båttrafiken ökade uppfördes här ett stort antal villor, se karta t.v. Vasa webmap.

Exempel på villor vid Svartön.

En del av villorna vid Svartön borde inventeras grundligare och historien kring villalivet på Svartön dokumenteras noggrannare.

Karta och lista över objekten

1. Ahlnäs, Alnäsvägen 7	B, M
2. Aspbacken, Näsvägen 256	B, M, /s för helhet
3. Aspnäs, Näsvägen 258	B, M, /s för helhet
4. Berg? 7:22, Näsvägen 87 a	B, M
5. Bertels 10:86, Kråknäsvägen 24	B, M
6. Björklund 8:96, Bolåkersvägen 45 c	uthus B, H
7. Björs 8:153, Klemets 82, Näsvägen 81, Nybackavägen 4 b	B, M
8. Blomberg, Väderskatvägen	B, M
9. Boktryckare Gröhns villa, Sjögrundet	B, M
10. Bostadshus med garage, Väderskatvägen 33	
11. Bostadshus med lillstuga och uthus, Näsvägen 183	B, M
12. Butik, Näsvägen 277	
13. Båthus, Aschtomatt	B, M, /s
14. Båthus, Aschtomattas	B, M, /s
15. Båthus, Foortas	B, M, /s
16. Båthus, Isakas	B, M, /s
17. Båthus, Mattas Gostin	B, M, /s
18. Båthus, Nässkaalas	B, M, /s
19. Båthus, Svennes	B, M, /s
20. Böljansvägen 2, Skatan 11:3 och Skatan I II:10 helhet	B, M, huvudb. Sr, /s för
21. Böljansvägen, Björkman	M
22. Böljansvägen, Hajitaheri	
23. Böljansvägen, Sandås	äldre b. M
24. Enges, Sjögrundet	
25. Eriksnäs 9:105, Näsvägen 276	B, M
26. F.d. soldattorp, Källströmsvägen 15 b	B, H, M, Sr
27. Falk, Näsvägen 99	B, M, /s för helhet
28. Grannas 9:14, Näsvägen 265 b	B, M
29. Granudden 11:21, Svartön	
30. Gustavs 41, Parestået 22 a, b	B, M
31. Hampotten, Näsvägen 235	B, M
32. Herrgåles, Bolåkersvägen 127 huvudb. /s för helhet	B, H, M, Sr för loft o
33. Herrgård 5, Näsvägen 23	B, M, Sr för boden
34. Holmberg, Näsvägen 167	B, M
35. Holmnäs 9:12, Näsvägen 265 a	B, M, /s för helheten
36. Huggar 46, Kråknäsvägen 12	B, H, M, Sr
37. Hästholmen, Sandvik	M
38. Höganäs 9:71, Näsvägen 274	B, M
39. Högbäck 6:18, Nybackvägen 21	B, M
40. Jern 11:70, "Johanas", Bolåkersvägen 99 helhet	B, H, M, Sr mangård, /s
41. Karineva, Bolåkersvägen 165	B, M
42. Kjellberg, Väderskatvägen	
43. Korkskruv 7:108, Nybackvägen 6	B, M, Sr mangård, /s helhet

48. Marielund 10:16, Kråknäsvägen 23	B, M
49. Mount, Näsvägen 177	M
50. Måsbo, Näsåkersvägen 4	M
51. Ny 1:48, Näsvägen 184 b	
52. Nyhagen 58, Näsvägen 216	B, M, Sr mangård, /s helhet
53. Nystögos, Sandvik 10:116, Näsvägen 127b, Östergränden	B, H, M, Sr bod, /s område
54. Nyängen, Bolåker 16:500, Bolåkersvägen 64	B, M
55. Näsbacka, Näsvägen 255	B, M, Sr för uthusen
56. Näsman, Sjögrundet	M, Sr för villa
57. Näsvägen 270, Sjödahl 9:25	M
58. Näsåkersvägen 11, Sundin 10:151	B, M
59. Näsåkersvägen 12, Sundsten, Edvin Sundqvists barndomshem	B, M, H, Sr
60. Näsåkersvägen 13	
61. Palo, Sjögrundet	
62. Peltola, Väderskatvägen	
63. Polviander, Väderskatvägen	B, M, Sr för villa o källare
64. Päiväranta bastu	B, H, M, Sr för villa o
65. Sandvik, Sjögrundet	
66. Skeppsvarvet på Svartö skyddat enligt fornminneslagen	Nationellt värdefullt,
67. Slippen bevaras, liksom vinschen och platsen för uppdragning av båtarna	H, M, /s, miljön bör
68. Sommarstuga 4, Väderskatvägen, 10:153	
69. Stennäs 9:11, Näsvägen 269	B, M, /s för helheten
70. Stenåker 63:1, Stenåkersvägen 11	B, M
71. Stolpes villa, Sjögrundet	B, M, Sr för bastu
72. Svartön, 878-2-0-25, 33	
73. Svartön, Bäck	M
74. Svartön, Eriksro	
75. Svartön, Heikkilä	
76. Svartön, Hildén 11:69 och 11:70	
77. Svartön, Ihantola	
78. Svartön, Jukola	
79. Svartön, Kaislaranta	
80. Svartön, Salve	
81. Svartön, Strandnäs	
82. Svartön, Stygan	
83. Svartön, Sundqvist 11:30	
84. Svartön, Svartvik	B, M
85. Svartön, Talludden	
86. Svartön, Tallvik	M
87. Villa Ståhl, Bolåkersvägen 162	B, M, H, sr villa, /s helhet
88. Vuorinen, Sjögrundet	M
89. Dahlström, Böljansvägen 1	B, M
44. Kråknäsvägen 269, 11:75, Svartö	
45. Lind 30, Kråknäsvägen 61	B, M, /s för helheten
46. Lindströms villa, Björnviken	Röda villan B, M
47. Magnusas 10:40	B, H, M, /s för område

Värderingar:

De kulturhistoriska värdena kan indelas i historiskt värde, byggnadshistoriskt värde, arkitektoniskt värde och miljövärde.

H – *Historiskt värdefullt objekt*, ett objekts historiska värde grundar sig på hur det enskilda objektet, miljön eller byggnaden avspeglar historiska utvecklingsprocesser och fenomen. I den historiska värderingen är det ofta fråga om orsaker till varför man har byggt och förändrat miljön och om byggnadssättet. En särskilt betoning bör sättas på företeelser i anslutning till samhällets historia, ekonomisk – och social historia och andra samhällsfenomen.

B – *Objektet har byggnadshistoriskt värde*. De byggnadshistoriska värdena är bundna till egenskaper som har anknytning till tiden, områdets arkitekturhistoria, byggnadsteknik och byggnadsverksamhet, samt förändringar, tillbyggnader och reparationer. För att definiera objektets byggnadshistoriska värde bör man kunna placera objektet i relation till sin tid, till byggnadskulturens strömningar och fenomen överlag. Man bör fästa vikt vid karaktärsdrag, hur vanligt är byggnadssättet och byggnadens representativitet med avseende på stilhistoriska drag.

Det byggnadshistoriska värdet inbegriper också stadsbyggnadshistoria och planering, samt olika arkeologiska nivåer.

M – *Objektet har miljövärde*. Dessa värden har anknytning till stadsbilden och miljön som helheter men också till enskilda byggnader, som är viktiga för stadsbilden eller miljön. Miljövärdet följer objektets placering i sin närmiljö. Objektet kan vara en naturlig del av miljön eller något som formar och dominerar området. Det är fråga om ett förhållande och en interaktion som ofta står mot en bakgrund av tiotals eller hundratals år. Å andra sidan kan ett nyare arkitekturmonument innehålla miljövärden redan vid byggandet.

(ur: Mikko Härö – Johanna Forsius: Kulttuurihistoriallinen inventointi rakennetussa Ympäristössä, Opas, Museovirasto, rakennushistorian osasto, Maaliskuu 2007, s. 52-55)

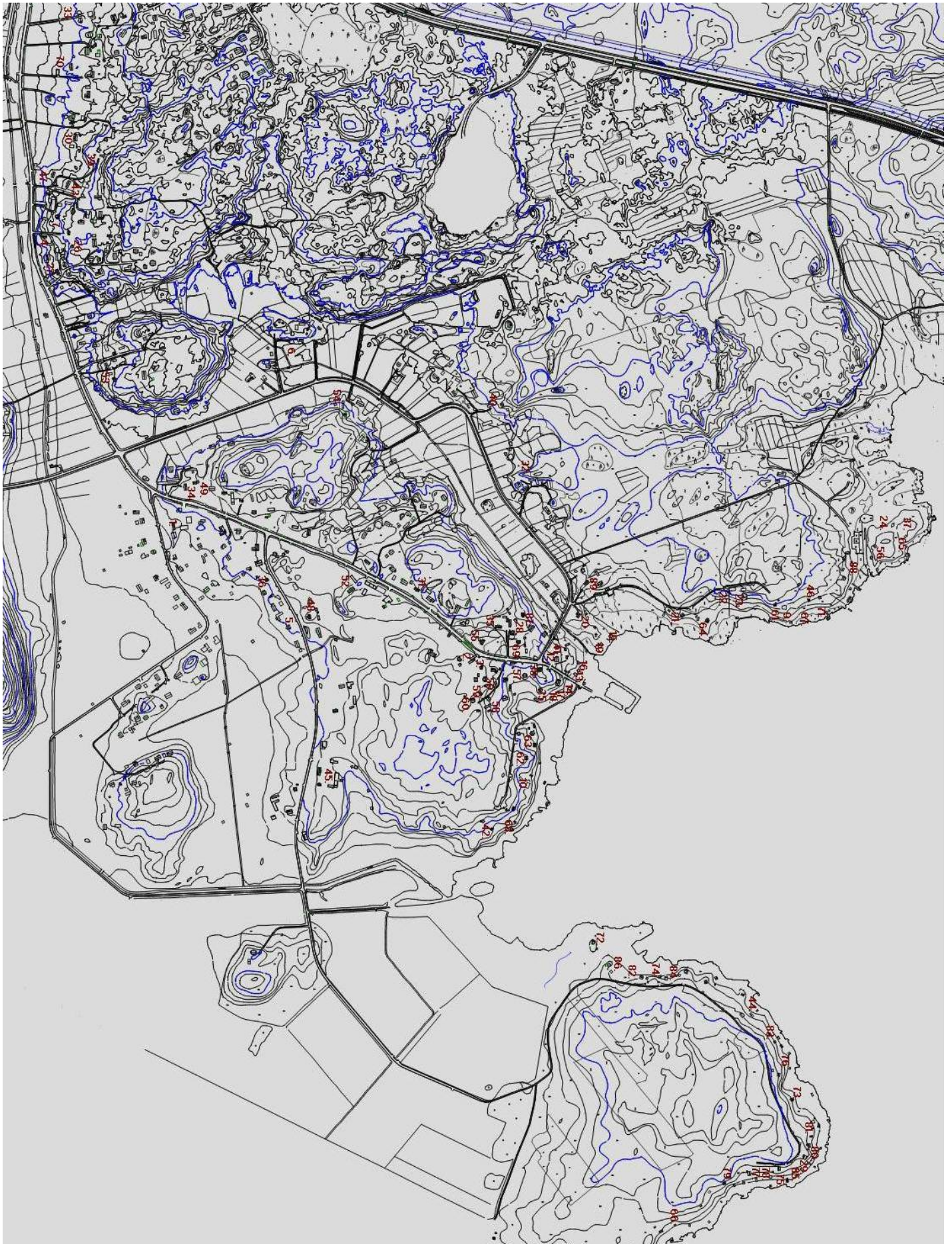
Några av objekten har försetts med en rekommendation, eftersom man velat poängtera byggnadens eller områdets kulturhistoriska värde och rekommendera byggnadens eller områdets bevarande.

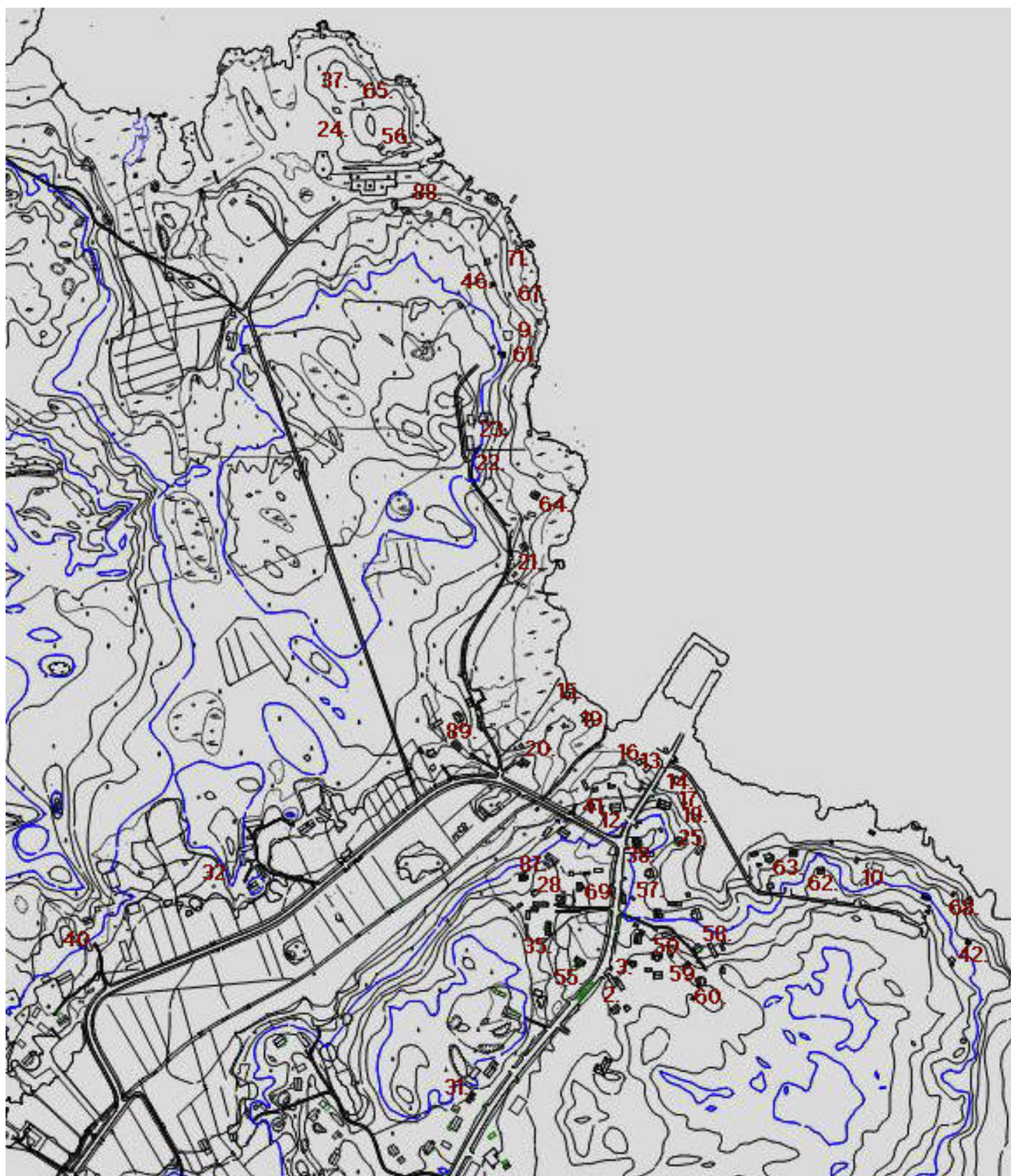
Rekommendationer:

Sr – rekommenderas att byggnaden bevaras

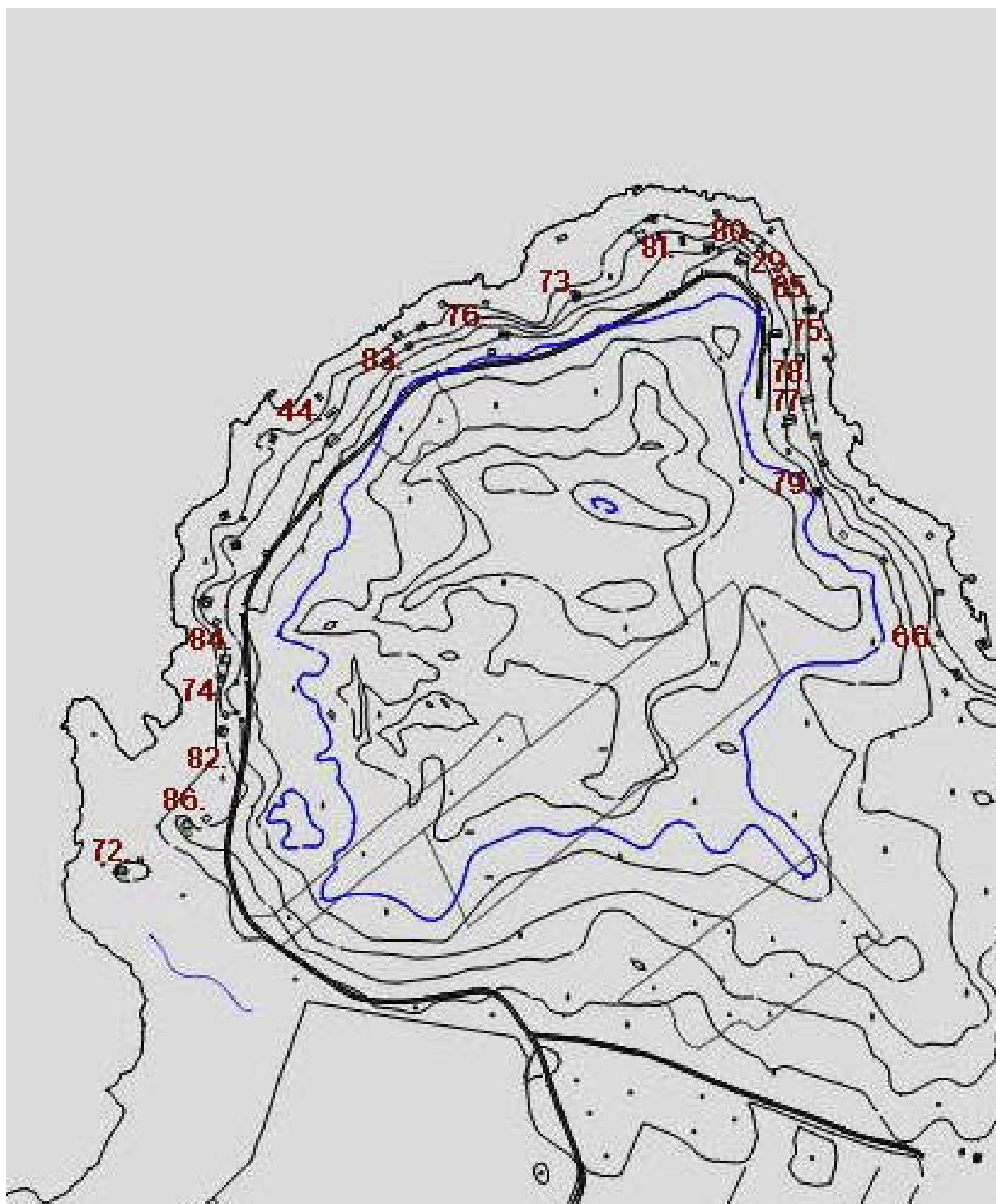
/s – rekommenderas att miljön bevaras

Nedan: Karta över hela området och kartan i tre delar.

Svartön.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Övriga källor

Bexar, Christina, "Näset i Sundom", sammanställning höten 2010

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2077253>, Finlands ekonomiska karta, Blad VIII:3, Vasa

Bildpärm: "Näset, Bjarne Bäckmans och övriga bilder från 1940 – 60-talet", 17 juli 2010 Michael Borg

Jern, Helena och Bo-Göran, [stencil]"Näsets strand och båthamn – centrum för handel och sjöfart i Sundom, Kulturellt värdefull miljö som bör bevaras och skyddas", Vasa den 12 augusti 2010

Sundom bygdeförening r.f:s arkiv, fotografier

Sundomin rakennusinventointi, 1996-2003, Pohjanmaan museo

Vasa stads byggnadstillsyn, ritningar

Vasa webmap, webinfo

Vasabladet 6.12.2007, "Här stod första eldstriden 1917"

Österbottens museums arkiv, fotografier

Muntliga uppgifter:

Marita Bagge
Christina Bexar
Helena Jern
Berndt och Mabel Nyberg
Bror Sundholm

Litteratur

Byn som steg ur havet, Sundoms historia I, Vasa 1994

Den österbottniska byn, En samling minnesbilder, Sundom av E.A. Mitts, 1947

Finlands svenska folkdiktning, II, sägner, 2, historiska sägner, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland

Hemman och släkter i Sundom, Sundoms historia II, Vasa 1994

Härö, Mikko – Forsius, Johanna: Kulttuurihistoriallinen inventointi rakennetussa ympäristössä, Opas, Museovirasto, rakennushistorian osasto, Maaliskuu 2007

Murmursunds Allehanda, Sundom Bygdeförenings r.f. Årspublikation

Edvin Sundqvist – tidningsman, En monografi av N-B Storbom, Del 1, 1988

Vasa stads historia, II, 1766-1808 av Armas Luukko, Vasa stad, Vaasa 1981

